

RAQAMLI IQTISODIYOTNING BOZORGA TA'SIRI

Aliyarov Olim Abdug'aparovich

Termiz Davlat Universiteti Iqtisodiyot va turizm fakulteti o'qituvchisi

oaliyarov@umail.uz

To'xtayev Sardor Sobir o'g'li

Termiz Davlat Universiteti Iqtisodiyot va turizm fakulteti 3-kurs talabasi

sardortoxtayev2002@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada zamonaviy dunyoda raqamli texnologiyalarning bozor iqtisodiyotiga kirib kelishining ta'sirlari haqida so'z boradi va raqamli iqtisodiyot haqida to'liqroq ma'lumot ulashiladi.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, raqamli texnologiyalar, taraqqiyot, tizim, aholi farovonligi, internet iqtisodiyoti, CRM, Feedback.

IMPACT OF THE DIGITAL ECONOMY ON THE MARKET

ABSTRACT

This article discusses the positive and negative effects of the introduction of digital technologies into the market economy in the modern world and provides more detailed information about the digital economy.

Keywords: digital economy, digital technologies, development, system, public welfare, internet economy, CRM, Feedback.

KIRISH

Raqamli iqtisodiyot – raqamli texnologiyalarga asoslangan elektron biznes va elektron tijorat bilan chambarchas bog‘liq iqtisodiy faoliyat, hamda shu faoliyat natijasida ishlab chiqariladigan va sotiladigan raqamli tovarlar, xizmatlar yig‘indisidir. Ba’zida u internet iqtisodiyoti, yangi iqtisodiyot yoki veb-iqtisodiyot degan terminlar bilan ham ifodalanadi. Shuningdek raqamli iqtisodiyot – bu noldan boshlab yaratilishi lozim bo‘lgan qandaydir boshqacha iqtisodiyot emas. Bu yangi texnologiyalar, platformalar va biznes modellari yaratish, ularni kundalik hayotga joriy etish orqali mavjud iqtisodiyotni yangicha tizimga ko‘chirish deganidir. Birinchi marta 1995-yilda amerikalik dasturchi Nikolas Negroponte "raqamli iqtisodiyot" terminini amaliyotga kiritgan bo‘lsa, hozirda bu istilohni butun dunyodagi siyosatchilar, iqtisodchilar, jurnalistlar, tadbirkorlar deyarli barcha qo‘llamoqda.

Bu tizimning asosiy belgilari quyidagilardan iborat:

- yuqori darajada avtomatlashtirilganlik;
- elektron hujjat almashinuvi;
- buxgalterlik va boshqaruv tizimlarining elektron integratsiyalashuvi;
- ma’lumotlar elektron bazalari;
- CRM (mijozlar bilan o‘zaro munosabat tizimi) mavjudligi;
- korporativ tarmoqlar.

Qulayliklari esa:

1. To‘lovlar uchun xarajatlar kamayadi (masalan, bankka borish uchun yo‘lkira va boshqa resurslar tejiladi).
2. Tovarlar va xizmatlar haqida ko‘proq va tezroq ma’lumot olinadi.
3. Raqamli dunyodagi tovar va xizmatlarning jahon bozoriga chiqish imkoniyatlari tezlashadi.
4. Feedback (iste’molchi fikri)ni tez olish hisobiga tovar va xizmatlar jadal takomillashtiriladi.
5. Tezroq, sifatliroq, qulayroq.

Hozirgi kunda har bir sohada yetakchilar qatorida bo‘lish yoki orqada qolib ketmaslik, raqamli texnologiyalardan qanchalik to‘g‘ri foydalanishga bog‘liq. Shular qatorida bozor iqtisodiyotida ham raqamli iqtisodiyot tushunchasi keng tarqalib jadal rivojlanmoqda.

Yurtboshimiz Shavkat Mirziyoev ta’kidlaganidek, “Taraqqiyotga erishish uchun raqamli bilimlar va zamonaviy axborot texnologiyalarini egallashimiz zarur va shart. Bu bizga yuksalishning eng qisqa yo‘ldan borish imkoniyatini beradi”.¹

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Raqamli iqtisodiyot bo‘yicha bir qator olimlar tomonidan ilmiy-tadqiqot ishlari olib borilgan. Xususan, Qo‘qon Davlat Universiteti Biznes kafedrasini mudiri, F.Mulaydinov va ushbu universitet talabasi A.Abdullayevlar bilan birgalikda olib borilgan ilmiy-tadqiqot ishlarini ko‘rsatib o‘tishimiz mumkin. Xorijlik olim K. Kelly kitobida “Raqamli iqtisodiyot” tushunchasi batafsil tadqiq qilingan. Bundan tashqari, bir nechta internet saytlaridan mavzuga doir kerakli ma’lumotlar hamda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning 2020-yil 24-yanvarda Oliy Majlisga yo‘llagan Murojaatnomasi keng o‘rganib chiqildi.

Yuqorida keltirilgan adabiyotlarni o‘rganish jarayonida raqamli iqtisodiyotning ahamiyati haqida ko‘plab iliq fikrlarni ko‘rishingiz mumkin, korxonalar faoliyati va korxonalar samaradorligini oshirish uchun raqamli iqtisodiyotdan keng foydalanish taklif etilgan. Hozirda bu jarayonlar yanada ommalashib, xususiyl sektorlarda, ishlab chiqarish sohasida juda mashhur bo‘lishga ulgurdi. Rivojlangan mamlakatlarda raqamli iqtisodiyot bosh ustuvor yo‘nalish bo‘lib xizmat qilmoqda.

Quyida biz taklif etayotgan va rivojlangan mamlakatlarda ommalashayotgan innovatsion metodning tavsifi va mohiyatini keltirib o‘tamiz.

O‘zbekiston Respublikasining rivojlanishi jahon iqtisodiy shakllanishining o‘ziga xos xususiyatlari va tendensiyalari bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, hozirda

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning 2020 yil 24yanvarda Oliy Majlisga yo‘llagan Murojaatnomasi

dunyoning ko‘plab mamlakatlari raqamlashtirish ta’sirida rivojlanmoqda. Raqamli iqtisodiyotda ehtiyojlar oldingi ehtiyojlardan keskin farq qiladi.

Raqamli texnologiyalarga ehtiyojning keskin oshib ketishining sababi tez va arzon xizmat ko‘rsatishidir. Shuningdek u mijozlar bilan ishlashda CRM va Feedback dan keng foydalanadi va ularning fikr va shikoyatlarini qisqa vaqt ichida o‘rganib chiqadi.

CRM – bu mijozlar bilan munosabat tizimi, ya’ni mijozlarning didi, tanlovlari va ko‘plab omillari CRM da o‘rganib boradi hamda mijozlarning hohishiga ko‘ra xizmat ko‘rsatishni yo‘lga qo‘yadi.

Feedback – xizmat ko‘rsatilgan xizmat turi haqida to‘g‘ridan to‘g‘ri mijozning fikrini olish imkoniyati.

Raqamli iqtisodiyot texnologik taraqqiyot natijasida yaratilgan har qanday murakkab ijtimoiy hodisa sifatida bir qator o‘ziga xos xususiyatlarga ega:

- 1) Raqamli iqtisodiyot – bu raqamli hisob tizimiga o‘tish.
- 2) Raqamlashtirish juda zich va tizimli yoki tartibsiz bo‘lishi mumkin, kutilmaganda ko‘p sonli ishchilarni bo‘shatadi.
- 3) Raqamlashtirish kompaniyalar yoki davlat arboblarni qarorlar qabul qilish uchun ko‘p sonli manbalardan olib, ishlarning holati (kompaniya yoki milliy iqtisodiyot) to‘g‘risida eng to‘liq va ob’ektiv ma’lumotlarni taqdim etadi.
- 4) Iqtisodiy jarayonlar tartibga solinishi kerak bo‘lgan barcha darajadagi rahbarlar juda aqlli odamlar bo‘lishi kerak. Mashxur olim P. Shchedrovitskiyning nuqtai nazari bu o‘rinda juda adolatli bo‘lib u quyidagi fikrni ilgari surgandi, “turli jarayonlarni raqamlashtirish va raqamli egizaklar deb ataladigan narsalarni yaratish orqali biz ilgari qila olmagan narsalarni tezda taqqoslash va solishtirish imkoniyatiga ega bo‘lamiz: masalan, samaradorlik loyihasi yoki materialdan foydalanishdan foyda olish”.

Raqamli iqtisodiyotining amaliy ahamiyati va jihatlari, bu birinchi navbatda, insonlarning turmush darajasini sezilarli darajada oshiradi, bu uning asosiy foydasidir. Ikkinchidan, raqamli iqtisodiyot korrupsiya va “qora iqtisodiyot”ning

asosiy kushandasidir. Chunki, raqamlar hamma narsani muhrlaydi, xotirada saqlaydi, kerak paytda ma'lumotlarni tez taqdim etadi. Bunday sharoitda biron ma'lumotni yashirish, yashirin bitimlar tuzish, u yoki bu faoliyat haqida to'liq axborot bermaslikning iloji yo'q, kompyuter hammasini namoyon qilib qo'yadi. Ma'lumotlar ko'pligi va tizimlilik yolg'on va qing'ir ishlarga yo'l bermaydi, chunki tizimni aldash imkonsiz. Natijada "iflos pullarni" yuvish, mablag'larni o'g'irlash, samarasiz va maqsadsiz sarflash, oshirib yoki yashirib ko'rsatish imkoni qolmaydi. Bu esa iqtisodiyotga legal mablag'lar oqimini oshiradi, soliqlar o'z vaqtida va to'g'ri to'lanadi, budjet taqsimoti ochiq bo'ladi, ijtimoiy sohaga yo'naltirilgan mablag'lar o'g'irlanmaydi, maktablar, kasalxonalar, yo'llarga ajratilgan pullar to'liq yetib boradi va hokazo.

Uchinchidan, davlatning raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yo'lini tanlaganligi axborot texnologiyalari sohasida va umuman, elektron hujjatlar aylanmasi sohasida yangi yo'nalishlarni ochib beradi. "Raqamli texnologiyalar" tomon burilishga butun jahon internet tarmog'i va sifatli aloqaning rivojlanishiga sababchi bo'ldi. Ta'kidlash joizki, bugungi kunda bu tizimdan foydalanuvchilar oziq-ovqat, turli parfyumeriya va zamonaviy kiyim-kechak mahsulotlariga buyurtma berish uchun Telegram botlaridan faol foydalanmoqdalar. Shuningdek, turli internet do'konlar, elektron to'lov tizimlari ham faol rivojlanib bormoqda. Demak, fuqarolarimiz elektron bitimlarni amalga oshirishga ishoniyaptilar. Faqat hozirgi kungacha foydalanuvchilar katta xarajatlar talab qilmaydigan kichik bitimlarni amalga oshirmoqdalar, o'rtacha xarid hajmini oshirishga esa unchalik tayyor emaslar. Endigi masala o'rtacha va yirik iqtisodiy bitimlar va moliyaviy operatsiyalarni raqamli texnologiyalar orqali amalga oshirishni rivojlantirishdan iborat.

Xulosa

Iqtisodiyotda va umuman barcha sohalarda raqamli texnologiyalardan foydalanish ko'plab noqulayliklarni bartaraf etdi va aholiga tezroq, yaxshiroq, arzonroq xizmat qilishni ta'minladi. Kelgusi yillarda insoniyat uchun ko'plab

qulayliklar vujudga keladi va bunda raqamli texnologiyalarning o‘rni beqiyos bo‘lishiga shubham yo‘q.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning 2020-yil 24-yanvarda Oliy Majlisga yo‘llagan Murojaatnomasi.
2. Kelly K. New Rules for the New Economy: 10 radical strategies for a connected world / K. Kelly. – New York: Viking, 1998.
3. RAQAMLI IQTISODIYOT TUSHUNCHASI, AFZALLIKLARI VA AMALIY AHAMIYATI Mulaydinov F, Qo‘qon davlat universiteti Biznes kafedrasini mudiri. Abdullayev A, Qo‘qon davlat universiteti talabasi.
4. Infocom.uz
5. www.wikipedia.org
6. www.tdiu.uz
7. www.tfi.uz